

Dârülmülk Konya

TARİH, KÜLTÜR, SANAT VE MEDENİYET
2023 / 2

“Vuslat”ın
750. yılında
Hz. Mevlânâ
ÖZEL SAYI

Konya Dârülmülk

KONYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
ADINA SAHİBİ
Uğur İbrahim Altay

YAYIN KURULU

Ahmet Emre Bilgili

Azmi Özcan

Beşir Ayvazoglu

Coşkun Yılmaz

Erhan Afyoncu

Hilmi Şenalp

Mahmut Erol Kılıç

Mustafa Fayda

Mustafa S. Küçükaşçı

Özkul Eren

Şükrü Koyuncu

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Mustafa S. Küçükaşçı

Coşkun Yılmaz

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Ahmet Bilgiç

YAYIN KOORDİNATÖRÜ

Osman Demirtaş

EDİTÖR

Ekrem Aytaç

Mehmet Bilal Yamac

SANAT YÖNETMENİ

Özkul Eren

GRAFİK TASARIM ve UYGULAMA

Yasin Ilıcalı

FOTOĞRAF

Konya Büyükşehir Belediyesi Arşivi

İzzet Keribar

Ekrem Aytaç

2023-2

BASKI

Seçil Ofset

100. Yıl Matbaacılar Sitesi 4. Cadde No: 77

Bağcılar-İstanbul

www.secilofset.com • Sertifika No: 44903

İLETİŞİM

Konya Büyükşehir Belediyesi

Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı

Mevlana Kültür Merkezi Çimenlik Mahallesi

Aslanlı Kışla Caddesi No: 8 Karatay/KONYA

Tel: 444 55 42

web: www.konya.bel.tr

e-mail: darulmulk@konya.bel.tr

MERHABA...

Türk-İslâm düşüncesinin insan formunda tecessümü olarak nitelenebilecek Hz. Mevlânâ, Dârülmülk Konya'nın ikinci sayısının gündemini teşkil ediyor. Konya ve Hz. Mevlânâ, biri olmadan diğerinin düşünülmemeyeceği madde ve ruh bütünlüğünün ifadesi. Bu tecelli her biri düşünce dünyamızın ufuklarını zenginleştiren seçkin yazarlarımız tarafından çeşitli yönleri ile kaleme alındı ve tarihe not düşüldü. Bu yazılar özel hazırlanan illüstrasyon ve görsel malzemelerle de desteklendi.

Milletleri büyük yapan bir husus da kader anlarındaki davranış kabiliyetleridir. Adeta kurucu mayanın her hal ve şartta yaşatılması anlamına gelen bu kabiliyet tam da ihtiyaç duyulduğu anda kendi içinden yetişen nefeslerin sıcaklığı ile harekete geçer. 13. yüzyıl böyle bir kader anıdır. Türk-İslâm geleneği tarihin kaydettiği en çetin imtihanlardan biri ile karşı karşıyadır. Bir taraftan Moğol istilâsı diğer taraftan Haçlı saldırıları ile maruz kalman girdaptan kurtulma başta Hz. Mevlânâ olmak üzere Yunus Emre, Hünkar Hacı Bektaş, Hacı Bayram Veli, Şeyh Edebali, Abi Evren ve daha niceleri gibi

gönül erlerinin yeşerttiği mayanın hayatıyeti ile yeni bir yolculuğu başlatmıştır. Bu gönül erlerinin her biri yanmış yıkılmış bir coğrafyada bütün ümitlerini kaybetmiş insanlara yeni bir hayat nefesi üflediler. Her biri aynı hakîkatı kendi dilince seslendirdi.

Tarihin yetiştirdiği en güzîde şahsiyetlerden biri olan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî de “Toprağa sevgiden başka bir tohum ekmeyiz” diyerek Türk-İslâm medeniyet anlayışının temel harcının sevgi olduğunu tebeyyün ettirmişti. İşte bu harcı korumak yarınların teminatıdır. Ancak geleneği korumak onu müzelik malzeme keyfiyeti ile değil yaşayan bir değer olarak yarınlara aktarmak ile anlamlı hale gelir. Onun için de yine Hz. Mevlânâ’nın ifadesiyle “Yeni şeyler söylemek” gereklidir. Her dem yenilenmek her an tazelenmek.

2023 senesi vuslatın 750. yılı münasebetiyle bütün dünyada “Mevlânâ Yılı” olarak idrak edilecek. Onun için Konya’ya ve bize düşen büyük sorumluluklar var. İlim ve irfan müktesebatımızın bütün dünyaya yeniden takdimi için bu vesileyi bir imkân olarak değerlendirip tarihin bu en muteber isimlerinden birinin rehberliği ile sevginin bütün hal ve tecellilerini yeniden mahzun ruhlara üflemek lâzım. Dârülmülk Konya bu sayısına bu saikle hazırlandı.

Kıymetli okuyucularımız; dergimizin bu sayısı baskı aşamasında iken bir başka vuslat daha gerçekleşti ve çok kıymetli Prof. Dr. Mustafa Sabri Küçükaşcı hocamız dar’ül-bekaya irtihal eyledi. O olmasaydı bu dergi ete kemiğe bürünemezdi. Âdeta mesuliyetini ikmal ile bizlere emanet bırakıp sonsuzluk yolculuğuna çıkar gibi gitti. Konya’nın Türk-İslâm âlemine hediye ettiği yiğit bir kıymet olarak ardında nice güzellikler bırakıp Rahmet-i rahmâna kavuştu. Dârülmülk Konya’da bu güzelliklerden olduğu için vuslat sayımız onun aziz hatırasına ithaf olunur. Makamı âli, menzili mübarek olsun.

Dergimizin yayınıyla ilgili kararlılığı ve yayın kurulunun kararlarına desteğinden dolayı Konya Büyükşehir Belediye Başkanımız Uğur İbrahim Altay’a, yazarlarımıza, tasarım ekibine, katkıda bulunan bütün dostlara müteşekkirimiz.

YAYIN KURULU

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞCI
22 Aralık 1963 - 29 Temmuz 2023

*Bir talebe heyecanı,
muhabbeti ve gayretiyle hazırladığı
“Vuslat” Özel Sayımızı
son bir hatıra gibi bırakarak aramızdan ayrılan
muhterem hocamızı sevgi, saygı ve
rahmetle yâdediyoruz.*

Dâriülmülk
Konya

İÇİNDEKİLER

06
MEVLÂNÂ VE YUNUS SELÇUKLU'DAN OSMANLI'YA MEVLEVÎLİK
BEŞİR AYVAZOĞLU

14
NİÇİN MEVLÂNÂ VE NİÇİN ŞİMDİ?
SEYYİD HÜSEYİN NASR

18
ÂLİM VE DEVLET ADAMI İLİŞKİSİNDEN İLİM VE SİYÂSET
İLİŞKİSİNE
TAHSİN GÖRGÜN

26
MEVLEVÎLİK VE HAT SAN'ATI
UĞUR DERMAN

42
MAHMUT EROL KILIÇ İLE İRFAN GELENEĞİMİZ VE HZ. MEVLÂNÂ
ETRAFINDA "İKİMİZİN KALBİ BİRDİR, SEN BENİMSİN; BEN SENİNİM"
MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞCI

62
HZ. MEVLÂNÂ VE İNSANLAR ARASINDAKİ FARKLAR
ŞULE GÜRBÜZ

78
VARLIK VE RUH ANLAYIŞI BİLİMSEL BİLGİ-HZ. MEVLÂNÂ
M. EMİN ÜNAL

84
İNCİRE LAYIK OLDUĞUNU DÜŞÜNEN KUŞÇAĞIZLAR DEĞİLSEK
AVUCUMUZDAKİ SÜT NEREDEN?: BİR "MEVLÂNÂ FELSEFESİ"NE
NEDEN İHTİYAÇ DUYARIZ?
EMİNE CANLI

110
MEVLÂNÂ DERGÂHI VE KALEMİŞLERİ
ALİ FUAT BAYSAL

116
KONYA'DA MESNEVÎHANLIK GELENEĞİ VE MESNEVÎHANLAR
AHMET ÇELİK • HASAN YAŞAR

156
ÂLGİ İLE HAKİKAT ARASINDA İNSAN
ABDULLAH KUŞLU

164
"PEYGAMBERİMİZİN YOLU AŞKTIR..."
SÂFİ ARPAGUŞ

174
İKİ KİTAP, TEK HAKİKAT: MESNEVÎ-Yİ ŞERİF VE
MUHAMMEDİYYE
MEHMET BİLAL YAMAK

181
MOĞOL KUMANDANI BAYCU, MEVLÂNÂ VE KONYA
NADİR KARAKUŞ

188
MEVLÂNÂ'NIN HUZURU
YAVUZCAN GÖKÇER • MELİKHAN KİRAZOĞLU

222
İZMİR MEVLEVÎHÂNESİ VE NEYZEN TEVFİK
MEHMET DEMİRCİ

228
YAPAY ZEKÂNIN DİLİYLE MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN
HASAN AKAY

236
BİR TURİZM OBJESİ OLARAK 'GÖRSEL MEVLEVİLİK'
AHMET EMRE BİLGİLİ

252
BEYAZIT YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ'NDE
MİNYATÜRLÜ MESNEVÎ-İ MANEVÎ NÜSHASI
BEKİR ŞAHİN

262
MESNEVÎ'DEN BİR HİKÂYE HZ. ÖMER VE İHTİYAR
ÇALGICI
AHMET ANGI

274
HZ. MEVLÂNÂ VE İRFÂN
ALİ TEMİZEL

284
MEVLÂNÂ'NIN ESERLERİNDE ÜRETİM VE ÇALIŞMA
ADEM ESEN

300
ŞEMS VE MEVLÂNÂ
ABDULKERİM SURUŞ • MELİKHAN KİRAZOĞLU

312
MEVLÂNÂ
MUSTAFA ASIM KÜÇÜKAŞCI

Konya Büyükşehir Belediyesi, Refik Anadol "Rumi Dreams"

YAPAY ZEKÂNIN DİLİYLE MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN

HASAN AKAY

(Mevlânâ'nın Bir Farsça Gazeli ile Friedrich Rückert'in Mevlânâ'ya İthaf Ettiği Celâleddin Gazeli'nin Yapay Zekâ Tarafından Yapılmış Tercümesinin Karşılaştırılması)

Alman şairi Friedrich Rückert'in, Mevlânâ Celâledin'e ait *Dîvân-ı Kebîr*'den ilhamla kaleme aldığı 17 Gazel'inin sonunda yer alan Mevlânâ'ya Atıf Beyitlerinden oluşan şiir, tarafımızdan tercüme edilmiş ve üzerinde kültürlerarası etkileşimleri ve metinlerarasılık yöntemini dikkate alan bir yorum ve değerlendirme yapılmış idi.¹ Maksadımız, hem yazarın, hem metnin niyetini, hem de kültürel anlayışların verimli zeminini dikkat nazarlarına sunmak, kültürlerarasılığın ve metinlerarasılığın salındığı boşlukta nasıl bir anlamın oluştuğunu bir model metin aracılığıyla gösterebilmek idi.

Bu tercümeler bağlamında yapılan değerlendirmelerin üzerinden 16 yıl geçti. Bugün, Mevlânâ'nın Alman şairince alımlanması tekrar gündeme geldiğinde (2023 Yılı'nın Mevlânâ Yılı ilan edilmesi vesilesiyle), bu metnin, mantığı -şair ve tarihçi mantığından- çok farklı işleyen, ancak hayatın hemen her alanına nüfuz eden yapay zekâ'nın

tercümesinin nasıl olacağını; bir Batı dilinin kültürlerarasında benzerlikle birlikte esaslı farklar da bulunan kelime ve kavramları, dize ve ibareleri, teşbih ve metaforları nasıl, ne şekilde, hangi alana sözcüklerle karşılayacağını denemek fikri uyandı.

Bu aynı zamanda, o dillerin, başka dillerle karşılaşması ve karşılaştırılmasında Batı dilinin algoritmalarının neye dayanarak, kültürel zemin ve semantik saha bakımından nelerden yola çıkarak -kısaca nasıl bir dil felsefesine göre- kodlandığını da anlamamıza yardımcı olacaktır.

Evet, “aşk”ın, yapay zekâ'nın kıyılarına vuran dip dalgası, acaba hangi biçim ve biçemlerde gözükmetedir. Lügatin meded eylemesi ya da yapay zekâ'nın lügati kendi ‘zekâ’sına göre işletmesi; bir imkânsızlık deneyiminin dijital algoritmalarca çok farklı bir mecrada -atomik hattâ nanotik düzeyde semantik olasılıkları da dikkate alan bir öngörülmez eytişim modeli olarak- gerçekleştirilmesi, “dil” ve “kültür” odaklı “dillerarasılık” ve “kültürlerarasılık” açısından nasıl bir *imkân* sağlayacağı sarsıcı bir araştırma konusu olabilir.

Neden böyle bir tatbikata kalkıştık? Hemen söyleyelim: Bunun başlıca iki sebebi var:

Birincisi, Unesco'nun 2007 yılını Mevlânâ Yılı olarak ilan etmesinden sonra Türk edebiyatında Mevlânâ'nın hayatını, sanatını,

¹ I.Öztürk-H.Akay, *Mevlânâ'nın Dayanılmaz Davetine Katılmak / Teilnahme an der unwiderstehlichen Einladung von Mevlânâ / Hammer, Rückert, Schimmel'in Alımlamasıyla Mevlânâ*, 3F Yayınları, İstanbul 2007, s.22.

eserini ve tesirini konu edinen birtakım çalışmalar yanında bilhassa *popüler* roman düzeyinde birtakım metinler üretilmesi ve bunların kahir ekseriyetinde Mevlânâ'yı hakıyla anlamak ve çağa taşımak ya da yeniden anlamlandırmak yerine onun aslî düşüncesine ve medeniyet ufkuna uymayan, yeni oryantalizmin, postmodernizmin ve yönetsel türevlerinin hoşnut olacağı yaklaşımlarla ve magazinleştirme derekesinde romanlar kaleme alınması ve postmodern reklam taktikleriyle pazarlanmasıdır.

İkinci sebep de, yapay zekânın hemen her alanı istilâ eden hareketine tercüme faaliyetinin de -hem günlük konuşma dillerini kayıt etmesi ve ânında farklı dillere çevirerek dillerarası diyalogu olabildiğince kolaylaştırması hem de bilimsel metinleri başka dillere aktarabilecek düzeyde bir yeterlilik ve genişlik kazanması, dolayısıyla

âdeta benzersiz bir çeviri yöntemi gibi -kendi dijital mantığı ile- çevirmenlik hizmeti vermesi, yabancı dil korkusunu hattâ yabancı dilde konuşmanın yazılmasını ve arzulanan dillere akratlmasını mümkün kılan faaliyetidir.

Yapay zekâ, saptanmış, belirlenmiş algoritmaların dışına çıkarak kendince bir çeviri işi, bir nevi dijital eytişimi gerçekleştirebilir mi? Dahası, insanın gözü kulağı aklı yüreği olabilir mi? Unutulmuşluğun hiç kullanılmayacağı için hiç kimse tarafından duyulmayacak olan zil sesini duyarak sisteme dahil edebilir mi? İnsanın özü sayılan “aklı” ve “nakli” yani akledişi temellük edebilir mi? “Hisli yürek”lerin yerine yerleşebilir mi? Bilinci olmasa da bilinç transferi sayesinde elde edeceği bir diji-bilinçle “dil evi”ni, çağın Babil kulelerini, gökdelenlerini, galaksiler arasında gerilen heves tünellerini sahiplenerek

dünyayı insana dar ve dillere mezar edebilir mi? Ya da insanın gönlünce bir dil mantığı üretebilir mi?

İkibinli yılların başında *Yahoo'nun Tercümanı* basın dünyasından haberler çevirmekte belli bir seviye kat' etmişti. Aradan geçen zaman, yapay zekânın zekâsını inanılmaz düzeye ulaştırdı. Ve diller, yapay zekânın işlevsel enstrümanlarından sadece biri oldu. Biz de bu imkanı internet gazeteciliği üzerinden denemek istemiş ve Necatigil'in "Yün" adlı şiirinde geçen "Tutar bir âh âhûyu yâhûlarda"² dizesini "Tutar bir âh Yahoo'yu yâhûlarda"³ şekline dönüştürerek, *Yahoo Tercümanı*'nın bazı sıradan haberleri çevirirken dilin hususî sistemine, semantik ve lengüistik dizaynına uygun olmayan, ancak mevcut haberi iletmekle birlikte sürrealist ifadeler olarak görülebilecek, hattâ metaforik dizeler olarak algılanabilecek karşılıklar verdiğine şahit olmuştuk.⁴

Önce haber metnini, sonra bunun doğru bir şekilde yapılmış tercümesini sonra da Yahoo

Tercümanı'nın verdiği karşılığı yan yana getirip değerlendirdik. Akıl hastanesindekilerin yazdığı şiirler gibi dilin gramerini ve mantığını sarsan, yerle bir eden bazı ifadeler kullandığını gördük. Ancak bugün *Google Tercümanı*'nın sanatsal değilse de bilimsel içerikli metinleri doğru dürüst (erek odaklı) çeviri açısından geldiği seviye, Yahoo'nun çok çok ötesindedir. Şimdi, Rückert'in 17 Gazel'inin sonunda yer alan metnin *Google Tercümanı*'na verilen Türkçe karşılığını vermek ve bunun Rückert'in metninde söylediğinden ne kadar farklı ya da benzer olduğunu görmek istiyoruz.

Rückert'in, Mevlânâ Celâledin'e ait *Dirvân-ı Kebîr*'den ilhamla kaleme aldığı 17 Gazel'inin sonunda yer alan Mevlânâ'ya Atıf Beyitlerinden oluşan şiir şöyledir:

Versen Von Rückert An Mewlana

*Dschelaleddin nennt sich das Licht im Ost
Dessen Widerschein euch zeigt mein Gedicht.
O Mewlana! am Morgen wacht' ich mit dir und sah;
Mein Auge statt voll Tränen, voll himmelsweine nur.
Mewlana Dschelaleddin! dein Mund hat mich dies
Wort gelehrt:
Irre geht das Herz hier. Wann es will zum Freund
allein nicht geht.
Ah Dschelaleddin! zerflossen ist dein Geist in dieses Meer;
Du bist selbst Geheimnisweibe, bist Eingeweihter nicht.
Dschelaleddin! Das Herz ist Schacht und Münzhaus,
Gedignes Gold ausprägst du mir im Herzen.
Ein Gottesmann ist tief verhüllt. Du bist
Ein Gottesmann, Dschelaleddin im Ost.
Ich bin, was ist, und nicht ist. Ich bin, o der du es weisst,
Dschelaleddin, o sages, ich bin die Seel' im All.
Mewlana Dschelaleddin! Wenn du deiner Schönheit
Einen blanken Spiegel suchst, sieh hier einen blanken.
Die Beschwörung der du nie widerstehen, o Liebe, kannst,
Ist Dschelaleddins Gedicht, sei nicht fern, o sei nicht fern!*

2 "Tutar bir âh âhûyu yâhûlarda / Kim atar kemendi kalkar divandan / Bir çağ günümüze" (Behçet Necatigil, "Yün", *Yeni Dergi*, 84, Eylül 1971; *Şiirler / Bütün Yapıtları*, Hazırlayanlar: Ali Tanyeri- Hilmi Yavuz, YKY, 4.b., 2009, s. 268)

3 Hasan Akay, "Tutar Bir Âh Yahoo'yu Yâhûlarda", *Karabatak*, Sayı: 36, Ocak-Şubat 2018, s. 22-24.

4 Bkz. Örneğin, "Bir Güneş Lekesi" haberi: "Güneş yedi büyük fişek patlattı gün içinde. 10 eylül'de patlama zirve yaptı. Yedi fişek yakaladı Nasa. Olmazsa süt gibi kesilecekti jeomanyetik fırtına ve güneş parlaması. Şiddet azalacak ve solar minimuma inecekti! Oysa olaylar oldukça yoğun! Alevler yoğun bakımda!.. Birkaç gün içinde güneşin en sessiz döneminde olması gerekiyor! Yoksa vahim olaylar yaşanabilir. Gün döngüsünün son aşamasında!.." (https://s.yimg.com/lo/api/res/1.2/egho7lomogszokbnb9ha7g--/yxbwawq9ewl5o3e9nzu7dz02nda7c209mq--/http://media.zenfs.com/engb/homerun/newsweek_europe_news_328/4083cdcdf5164c2568df7cce0a7cc896). Bir başka örnek: "Florida polisi, bir tivitle uyarıyor facebook'tan: "İrma kasırgası'na ateş etmeyin! Çok tehlikeli!" 50.000'den fazla kişi tivite cevap verdi: "İrma'ya gösterelim" dediler! Cevap verenlerin çoğu olayı ciddiye alıp ateşli silahları resimlerine eklediler. İrma pazar sabahı ortalığı yıktı." (http://www.newsweek.com/dont-fire-guns-hurricane-irma-florida-police-warn-662494?utm_source=internal&utm_campaign=most_read&utm_medium=most_read3)

*Sagt meinen Gruss: ich liebe lang an Mevlana!
Was sagt er mir entgegen doch? Ich liebe lang!
Wir harren auf einen entbindenden Odem des
Frühlings,
Dschelaleddin! Deiner vom Oste zum West ist
gekommen.
Dschelaleddin, o sage, du hast dies angerichtet,
was, zauberer, bedeutet das Spiel, das zauberische?*⁵

Rückert'in, *Dîvân-ı Kebîr*'den ilhamla kaleme aldığı 17 Gazel'inin sonunda yer alan Mevlânâ'ya Atıf Beyitlerinin Türkçe'ye Tercümesi:

*"Şark'ın güneşi deniyor Celâleddin'e,
Benim şiirimse yansıtıyor onun bir sûretini.
Sabah seninle uyandım, ey Mevlânâ
Gözlerimin yaş yerine gök şarabıyla dolduğunu
gördüm.
Ey Mevlânâ Celâleddin! Senin ağzın öğretti bana
bu kelimeyi,
Kalbim burda yanılıyor, Dost'a yalnız gitmeyecek.
Âh Celâleddin! Bu engin denizde erimiş rûbun senin.
Sen sırdaşsın, sır veren değilsin.
Kalbim, maden ocağı ve darphanedir,
Kalbime saf ve gerçek altınlar basıyorsun, ey
Celâleddin!
Bir Allah adamı derinliklerde gizlidir; sen de
Bir Allah adamısın, Doğuda, ey Celâleddin!
Neysem, ne değilsem; ben oyum. Sen bilirsin ben
neyim.
Söyle Celâleddin, ben her şeyde rubum!
Eğer güzelliğine parlak bir ayna ararsan, Mevlânâ
Celâleddin!
Bak buradaki parlak aynaya.
Karşı gelemeyeceğin davet ey sevgili
Celâleddin'in şiiridir, uzaklaşma, gel ondan
uzaklaşma!
Selâmımı söyleyin Mevlânâ'ya, onu çok seviyorum.
Acaba ne der bana, onu çok seviyorum.*

⁵ Rückert, *Gesammelte Poetische Werke in 12 Bänden V. Band* Sauerlaender's Verlag Frankfurt/M 1882, s.200-237.

*Biz baharın kurtarıcı nefesini bekler dururduk,
Seninkisi Doğudan Batı'ya geliverdi, ey Celâleddin!
Ey Celâleddin, bunu sen gerçekleştirdin,
Bu sihirli oyundan daha sibirlisi nedir? Söyle!
Ey Mevlânâ, seni canlandıran, sana hayat veren
Yüksek ruha şaşıyorum, hayretler içindeyim.
Ey Mevlânâ, seni neşidelerimde "Celâleddin" diye
övdüm,
Senin Ebû Talib'in oğlu Ali'yi övdüğün gibi.
Ey Celâleddin! Eğer O'nu bulursan,
Onu arıyorum, n'olur söyle! O nerededir?
Ey Celâleddin, sen şarkın merhem tüccarısın,
Ben de Batı'da bir dükkân açtım, bilesin.
Bütün bölgelerin azizleri arasında neredesin? Selam
sana!
Ey Mevlânâ Celâleddin! Hâtıran mübârek olsun
bana!"⁶*

Rückert'in, *Dîvân-ı Kebîr*'den ilhamla kaleme aldığı 17 Gazel'inin sonunda yer alan Mevlânâ'ya Atıf Beyitlerinin Google Translate tarafından yapılan Türkçe Çevirisi:

Rückert'ten Mevlânâ'ya Âyetler

*Doğudaki nura Celaleddin denir.⁷
Şiirim size yansımamı gösterir.
Ey Mevlânâ! Sabah seninle uyandım ve gördüm;
Gözlerim yaşla dolacağıma, sadece ilahi ağlamlarla
dolu.
Mevlânâ Celaleddin! ağzın bana bu sözü verdi
öğretilen:
Burada kalp yoldan çıkıyor.
Bir arkadaşıyla yalnız kalmak istediğinde
çalışmıyor.*

⁶ Rückert'in 17 adet 'Gazel'i sonunda yer alan bu beyitler, anlam bakımından asıllarına bağlı kalınmak, biçim açısından ise, kısmen serbest bir biçim kullanılmak suretiyle Türkçeleştirilmiştir (I.Öztürk-H.Akay, *Mevlânâ'nın Dayanılmaz Davetine Katılmak / Teilnahme an der unwiderstehlichen Einladung von Mevlânâ / Hammer; Rückert, Schimmel'in Alımlamasıyla Mevlânâ*, 3f Yayınları, İstanbul 2007, s. 22).

⁷ Bu çeviride italik olarak işaretlenenler, Google Translate'in yaptığı çevirinin bizim yaptığımız çevirideki ifadelerle hemen hemen aynı olanlardır.

*Ah Celaleddin! Rubun bu denize aktı,
Sen kendi başına gizli bir kutsamasın, bir inisiye
değilsin.*

*Celaleddin! Kalp şaft ve nanedir,
Kıymetli altınları kalbime işledin.
Tanrı adamı derinden örtülüdür. Sen
Doğuda bir Allah adamı Celaleddin.
Ben olan ve olmayanım. öyleyim, biliyorsun
Celaleddin, ah söyle, uzaydaki ruh benim.
Mevlânâ Celaleddin! güzelliğini seviyorsan
Boş bir ayna arıyorsan, burada boş bir ayna
görün.*

*Asla karşı koyamayacağın büyü, ah aşkım,
Celaleddin'in şiiridir, uzak olma, ah uzak olma!
Selamlarımı ilet: Mevlânâ'yı uzun zamandır
seviyorum!*

*Bana ne diyor? Uzun seviyorum!
Bir bahar soluğunu bekledik,
Celaleddin! Doğudan batıya seninki geldi.
Celaleddin ah söyle bunu sen yaptın
Sibirbaz, oyun ne anlama geliyor?*

Google Translate tarafından yapılan Türkçe çevirisinde: “Versen” sözcüğü nazım, dize, âyet anlamlarını içermektedir. Rückert “nazım” olarak karşılamaktadır. Yapay zekâ epey değişiklik yapmış ve “nazım/ şiir/ dize”yi “âyet” olarak karşılamış. Kısaca şöyle gösterebiliriz: “nazım” yerine “âyet” kelimesini kullanmış; “gök şarabı” yerine “ilahi ağlamalar”; “kalp burda yanılıyor” yerine “kalp yoldan çıkıyor”; “dost” yerine “bir arkadaş”; “rubun bu denizde erimiş” yerine “Rubun bu denize aktı”; “sırdasım” yerine “gizli bir kutsamasın”; “sır veren değilsin” yerine “inisiye değilsin” (irşat edici); “her şeydeki ruhum” yerine “uzaydaki ruhum”; “parlak bir ayna” yerine “boş bir ayna”; “davet” yerine “büyü”; “ey sevgili” yerine “ah aşkım”; “çok seviyorum” yerine “uzun zamandır seviyorum”; “çok seviyorum yerine “uzun seviyorum!”; “bahar nefesi” yerine “bahar soluğu” demiş.

Google Translate tarafından yapılan Türkçe çevirisinde, dikkat edilirse leksikolojik düzeyde yüzde doksan civarında isabet edildiği anlaşıyor. (Tabii bir mütercimin tercümesiyle karşılaştırıldığında).

Bir de Mevlânâ'nın Farsça gazeli ile bunun Rückert tarafından Almanca çevirisinin hem tarafımızdan hem de yapay zekâ tarafından yapılan Türkçe çevirilerinin bir karşılaştırmasını tecrübe edelim. Mevlânâ'nın Farsça gazeli:

**Mevlânâ: Bahri Recez (Müstef'ilün
Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün)**

*“Hoş mî gürîzî her tarâf ez-halka-i mâ nî-mekun
Ey mâh-ı berhem mî zenî abd-i süreyyâ nî-mekun
Tû rûz-i pür-nûr u leheb-i mâ der pey-i tu hem-çû şeb
Her câ ki menzil mî-künî âyîm ân-câ nî-mekun
Ey âfitâbî der-hamel bâğ ez-tu pûşîde hâlel Bî-tu
be-mâned ez-amel der zahm-i sermâ nî-mekun
Ey âfitâbet dâye-î mâ der beyet çûn sâye-î
Ey dâye bî-eltâf-i tu mândim tenbâ nî-mekun”⁸*

⁸ Mevlânâ, “Hiş mî gürîzî her tarâf ez-halka-i mâ nî-mekun”, *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî*, Haz.: Firuzanfer, 1367, s.683, 1811 nr.11 gazel.

*Konya Büyükşehir
Belediyesi, Refik Anadol
“Rumi Dreams”*

Mevlânâ'nın bu Farsça gazelinin Rückert tarafından Almanca'ya yapılan tercümesi:

Rückert: Chosch mi girisi her taraf es halka-i ma ni-mekün

*“Dein Fuss fleucht aller Orten hin aus unserem Kreis,
o fleuch uns nicht,
Dein Obr ist stets auf Flucht bedacht vor unserem Preis’
o fleuch uns nicht!
Du strahlst als Tag liebathmend vor, wir deine Nacht
sind hinterdrein
An jedem Ort, wohin du gehst, wir folgen, leis’,
o fleuch uns nicht!
Mit Lichtgeschmeid’ o Fruchling sonn’ hast du die
Fluren
neu bedeckt,
Und ohne dich noch waeren wir versenkt im Eis’,
o fleuch uns nicht!
O Sonne, du Naehrmutter uns im Schattenhaus und
ohne dich,
Naehrmutter, sind wir ohne Trank und Ohne Speis’,
o fleuch uns nicht”⁹*

Mevlânâ'nın bu Farsça gazelinin Rückert tarafından Almanca'ya tercümesinin (tarafımızdan yapılan) Türkçe tercümesi:

Rückert:

*Ayağın halkamızdan kaçıyor, n'olur uzaklaşma
bizden!
“Kulağın hep kaçmayı düşünüyor, n'olur uzaklaşma
bizden!
Gün gibi parlıyorsun, sevgiyle soluyarak, biz de
arkanda geceyiz,
Nereye gitsen biz seni izleriz, n'olur uzaklaşma
bizden.*

9 Rückert, “Dein Fuss fleucht aller Orten hin aus unserm Kreis, o fleuch uns nicht”, *Gesammelte Poetische Werke in 12 Bänden V. Band* Sauerlaender's Verlag Frankfurt/M 1882, s. 206.

*Ey İlkbahar güneşi! Işık süsleriyle örttün bahçeleri,
Biz sensiz buzlara batarız, ne olur uzaklaşma
bizden!
Sen gölge evimizdeki dadımız, güneşimiz!
Sen yoksan, aç, susuz ve yoksuluz, n'olur uzaklaşma
bizden!”*

Görüldüğü gibi, Rückert, metnin olduğu kadar metin sahibinin de niyetini aktarma başarısı göstermektedir.¹⁰

Rückert:

*“Ayağın çemberimizin her yerine kaçıyor,
ah bizden kaçma!
Kulağın her zaman ödülümüzden kaçmaya kararlı
ah bizden kaçma!
Gündüzden önce sevgiyle parlıyorsun, sonra gecen
biziz.
Nereye gidersen git, takip ediyoruz, sessiz,
ah bizden kaçma!
Hafta mücevherlerle, ey bereketli güneş, senin
koridorların var
yeni kaplanmış,
Ve sensiz buza batardık,
ah bizden kaçma!
Ey güneş, sensiz ve gölgeli evde bizi besleyen ana,
Anne besle, biz içkisiz ve yemeksiziz,
ah bizden kaçma!”*

Görüldüğü gibi, Rückert'in tercümesiyle yapay zekânın [her beyit sonunda bir redif olarak tekrar eden kelime (“nî-mekun : etme, eyleme bunu) hariç (çünkü, yapay zekâ bu ifadeyi, “ah/oh bizden kaçma / bize lanet etme!” şeklinde tercüme ediyor)] büyük ölçüde yakınlık arz ediyor.

10 Bu metinler (Farsça, Almanca özgün metinler ve çevirileri ve bunlar çerçevesinde bir yorumlama) için, bkz. İ.Öztürk- H.Akay, “Aynı Şiirin Farklı Çevirilerine Eleştirel Bir Bakış, *Uluslar Arası V. Dil, Yazın, Değişibilim Sempozyumu* (24-25 Haziran 2005)/*Dilbilim, Dil Öğretimi ve Çeviribilim Yazıları*, Hazırlayanlar: Cemal Yıldız- Latif Beyreli, Pegem A Yayıncılık, C.I, Ankara, Mayıs 2006, s. 595-612.

Yapay zekânın tercümesi, Rückert'in, metnin de metin sahibinin de niyetini aktarmayı başaran metnine çok yakın, anlamda hemen hiçbir sapmaya yer vermeyecek biçimde Türkçe'ye aktardığını göstermektedir.

Şimdi de Mevlânâ'nın bu Farsça gazelinin Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yapılmış Türkçe tercümesini verelim ki Mevlânâ'nın gazelinin Rückert'in çevirisiyle olduğu gibi yapay zekânın çevirisiyle de karşılaştırmak ve çeviride hangi düzeyde olduğunu saptamak mümkün olsun.

Abdülbaki Gölpınarlı: ("Hoş mî gürizî her tarâf...")

*"Her yana bir hoşça kaçmadasm, fakat hayır, kaçma
bizim halkamızdan, etme bu işi.*

*Ey ay, ülker yıldızının topluluğunu bozuyorsun,
hayır, eyleme bu işi.*

*Sen nurlarla, ateşlerle dopdolu nevrûzsun, bizse
ardında geceyiz âdeta;
nerde konaklıyorsun oraya geliyoruz; hayır, etme
bunu.*

*Ey hamel burcundaki güneş, bağ, bahçe senin
lütfunla, ikramınla elbiseler giyindi;
halbuki sensiz kışın yaralarıyla işten, güçten
kalmıştı, hayır, eyleme bu işi.*

*Ey güneşi, bize dadı kesilen, peşimdeyiz gölge gibi; a dadı,
lütfun olmadıkça yapayalnız kalıyoruz, etme, reva
görme bunu."*¹¹

Bu durum neyin ifadesidir, neyi göstermektedir? Denilebilir ki:

Yapay zekâ, mütercimler kadar iyi çevirmenlik yaparak Mevlânâ'nın doğruya yakın bir şekilde başka dillere aktarılması, hattâ art niyetli düşünsel tahriflerden kurtarılması hususunda

yardımcı bir enstrüman olarak kullanılabilir. Çevirmenlerin, niyet ve zihniyetlerine göre ya da hangi maksatla ve ne için, hangi kurum veya yorum grupları yahut ideolojik ve felsefi amaçlar uğruna çeviri esnasında yaptıkları tasarrufların, belki de mühim bir kısmının dışarıda bırakılarak objektif bir aktarımda bulunulmasına katkı sağlayabilir. Batılı düşünce ve sanat adamları için olmaktan ziyade İslâm düşünür ve sanatçıları için bu tarz bir faaliyet çok daha yararlı olabilir. Zira Batı kültür ve medeniyetinin zeminini oluşturan kaynaklar, üzerinde fikir imal ettikleri toprak -ne kadar karışık unsurlar barındırırsa barındırsın- esasen aynıdır; aynı kapıya, aynı menzile açılmaktadır.

Alman şairi Friedrich Rückert'in, Mevlânâ Celâledin'e ait *Dîvân-ı Kebîr*'den ilhamla kaleme aldığı 17 Gazel'inin sonunda yer alan Mevlânâ'ya Atıf Beyitlerinden oluşan şiirin yapay zekâ tarafından üretilmiş çevirisi, kültürlerarası iletişim ve etkileşimlerin, daha önce pek kullanılmamış yepyeni bir mecranın yürürlüğe girdiğinin bir göstergesi ve kanıt belgesi olarak değerlendirilebilir. Aynı uygulamanın *Dîvân-ı Kebîr*'in Farsçası üzerinde de yapılması mümkündür. Nihayet bu tür uygulamaların, yani yapay zekâ tarafından yapılan çevirilerin, söz konusu dilleri ve şiiri iyi bilen bilim ve sanat insanları tarafından yapılan -ve tabii olarak bir takım bilimsel ve sanatsal, zekâ ve birikim ürünü tasarruflara ve alımlamalara, yoruma dayalı tashih ve dönüştürme ya da düzeltmelere açık olan- çevirilerin yerini almasının pek mümkün olmadığını da belirtmek isteriz.

¹¹ "Her yana bir hoşça kaçmadasm", Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, Haz.: A.Gölpınarlı, KBY/1383, C.I, 1992, s.145.

Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı
Mevlana Kültür Merkezi. Çimenlik Mahallesi. Aslanlı Kışla Caddesi. No:8
Karatay/KONYA